

Alkuperäinen artikkeli julkaistu THL:n julkaisussa: Kristiina Häyrinen (toim): Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojenkäsittelyn tutkimuspäivät 2011. Raportteja 13/2011. Julkaisu FinJeHeW:ssä THL:n ja kirjoittajien luvalla.

Terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistäminen

Maarit Laaksonen¹, Erja Ailio²

¹ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, ² Itä-Suomen yliopisto, Sosiaali- ja terveystieteiden laitos

Maarit Laaksonen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, FINLAND. Sähköposti: maarit.laaksonen.2@thl.fi.

Abstract

In Finland the information management of social welfare is developed in a project called National Project for IT in Social Services organized by the Ministry of Social Affairs and Health. In this development project the main purpose is to standardize data processing and the structure of documents. IT-sector and social welfare sector have different work orientations. Since the classification of services in social welfare has proved to be demanding, the classification work combined the methods of classification work and terminology work. This method has helped to find a concordance between the operators. In this article it is described and analyzed how to adapt this method in development project as a technology.

Tiivistelmä

Sosiaali- ja terveysministeriön organisoimassa Sosiaalialan tietoteknologiahankkeessa (Tikesos-hanke) kehitetään sosiaalihuollossa tapahtuvaa asiakastiedon käsittelyä tietotekniikan keinoin. Hankkeen tavoitteena on yhtenäistää asiakasasiakirjojen tietosisältöjä ja rakennetta. Kehittämishankkeena Tikesos yhdistää erilaisista työorientaatioista lähtevät sosiaalihuollon ja IT-alan, joiden yhteensovittamiseksi on kehitetty menetelmiä yhteisen kielen löytämiseksi. Kehittämistyössä on havaittu, että terminologisen sanastotyön ja luokitustyön menetelmiä yhdistämällä pystytään käsitteellistämään työskentelyn kohteena olevat ilmiöt siten, että eri toimialojen välinen yhteistyö on mahdollista. Artikkelissa kuvataan terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistävän menetelmän sovellusalueita kahdessa eri kehittämiskokonaisuudessa ja arvioidaan menetelmän soveltuvuutta kehittämishankkeen työmenetelmänä.

Johdanto

Sosiaalialan käytäntöjen ja teorian kehittämisen tueksi tarvitaan tiedon tuottamisen välineitä [1]. Hyvin toteutettu tietojärjestelmä mahdollistaa tiedon systemaattisen ja tehokkaan analysoinnin, arvioimisen ja jäsenetyn esitystavan. Analysoitavissa olevan tiedon avulla pystytään tuottamaan tehokkaammin taloudellisuus- ja vaikuttavuusanalyysijä palveluista ja niiden tuotantoprosesseista [2]. Yleinen, sosiaalihuollossakin todettu tarve on, että tiedon hallinnan välineitä tulisi kehittää siten, että ne parantavat käytössä olevan tiedon prosessointia ja hallintaa [3,4].

Suomessa toteutettiin sosiaali- ja terveystieteiden hallinnoima Sosiaalialan kehittämishanke vuosina 2002–2004. Tästä omana osana käynnistyi Sosiaalialan tietoteknologiahanke (Tikesos-hanke), jossa kehittämisen painopiste on tietoteknologian kehittämisessä sosiaalialan tarpeisiin [5]. Tikesos-hankkeen toteutus on jaettu verkostoorganisaatiolle, jonka toimijaosapuolia ovat Suomen kuntaliitto, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO). Lisäksi hankkeen keskeisenä ostopalvelukumppanina toimivat Itä-Suomen yliopiston Sosiaali- ja terveystieteiden ja Tietojenkäsittelytieteen laitokset sekä Sanastokeskus TSK.

Tikesos-hankkeessa tapahtuvaa määrittelytyötä on kuvattu kokonaisarkkitehtuurin mukaisesti toiminta-, tieto-, järjestelmä- ja teknologia-arkkitehtuurin näkökulmista. Tässä artikkelissa kuvatut luokitusohjelmat sijoittuvat toiminta- ja tietoarkkitehtuurin osa-alueisiin, mutta ne vaikuttavat myös järjestelmäarkkitehtuurissa tehtävään määrittelytyöhön. Hankkeessa tapahtuvaa toimintaa ja määrittelytyötä on kuvattu aiemmissa artikkeleissa esimerkiksi luokitusohjelmien [6,7] ja prosessimallinnuksen [8] näkökulmista sekä strategisena toimintana [9].

Tikesos-hankkeen tavoite on sosiaalihuollossa käytettävien asiakastietojärjestelmien ja tietoperustan kehittäminen. Yhdenmukaisen tiedon tuottaminen ja tiedon yhteiskäyttöisyys on mahdollista vain, jos toimijoilla on yhteinen käsitys siitä, mitä tietoa tarvitaan ja mihin tietoa käytetään [10]. Tikesos-hankkeessa toteutettiin mittava dokumentointiprojekti, jossa kartoitettiin sosiaalialalla tarvittavat asiakastiedot [11–14]. Asiakasasiakirjojen sisällöllinen määrittelytyö perustuu asiakastietomäärittelyihin ja tämän työn yhteydessä laadittiin asiakirjatyypiluokitus [15,16]. Asiakirjatyypiluokitus tehtiin ryhmittelemällä asiakastietojen keräämisen yhteydessä tunnistetut asiakirjat erilaisten tyyppien mukaan. Jokaiselle asiakirjatyypille tunnistettiin oma rakenteensa, mutta kaikki asiakirjatyypit eivät sisältäneet määrittelyä.

Toimintaprosessien kuvaus aloitettiin asiakirjatyypiluokituksen valmistumisen jälkeen dokumentointiprojektin tuotosten mukaisina työkokonaisuuksina [8]. Sisällöllisten asiakirjojen määrittelytyön ja toimintaprosessien kuvausten edetessä tunnistettiin tarve laajamittaisemmalle sosiaalihuollon palvelujen ja tehtävien luokittelemiselle, joka sitoisi yhteen asiakastiedot, järjestelmät, toimijat ja toiminnan, joiden mallintamisen yhteydessä oli havaittu käsitteellistä epäselvyyttä eri toimijaosapuolten kesken.

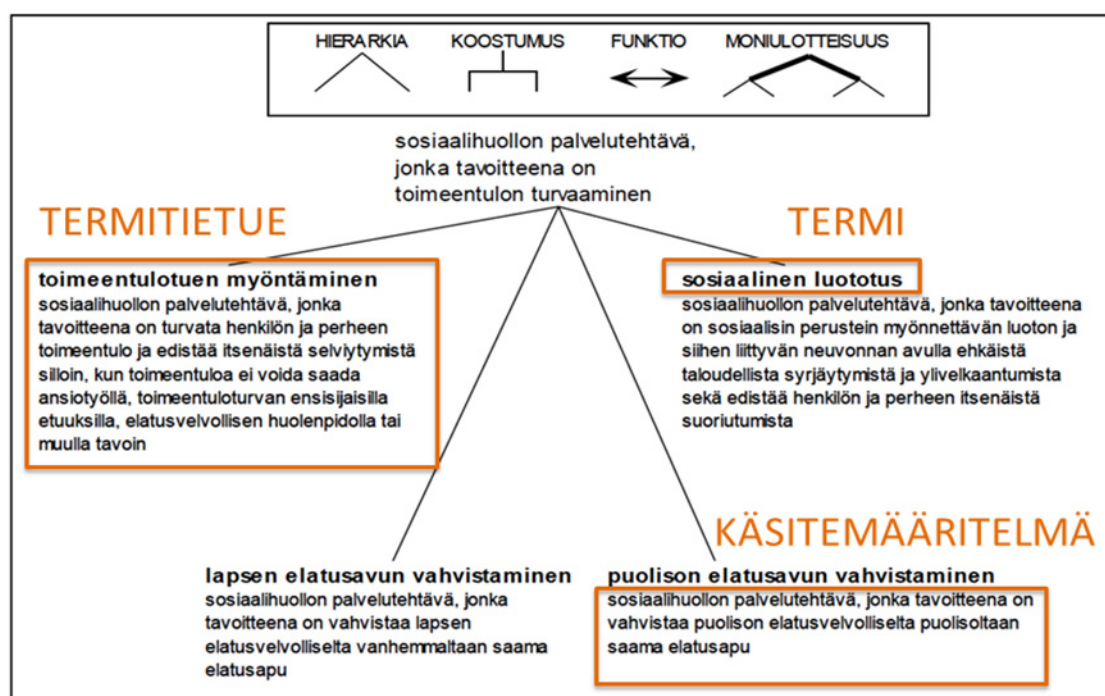
Vuosien 2009–2011 välillä toteutetut luokitusohjelmat organisoitiin yhdistämällä luokitusohjelmien ja sanastotyön menetelmät tukemaan toisiaan. Tavoitteena oli luoda edellytykset käsitteellisesti selkeän ja loogisesti tasapainoisten luokitusohjelmien laatimiseksi tukemaan asiakirjamäärittelyä, prosessimallinnusta ja järjestelmäarkkitehtuuria. Tässä artikkelissa kuvataan menetelmän kehittäminen ja sovellusalueet tietoteknologiahankkeen toimintaympäristössä.

Terminologinen sanastotyö ja luokitusohjelmien tiedonkuvausmenetelmienä

Tietoa kuvataan erilaisilla tiedonkuvausmenetelmillä erilaisia tarkoituksia varten. Kuvausmenetelmien keskeinen tarkoitus on selkeyttää ja yhtenäistää kielenkäyttöä. Kuvausmenetelmillä voidaan kuvata reaali maailman ilmiöiden erityispiirteitä suhteessa muihin ilmiöihin ja täsmentää käsitteiden sisältöä tiedon käyttäjille [17, s. 51].

Käsitteet ovat ihmisten mielessään muodostamia ajatusmalleja, jotka vastaavat tiettyjä ympäröivän todellisuuden kohteita. Käsitteen sisältö muodostuu joukosta erilaisia käsitepiirteitä, joista olennaiset ja erottavat tekijät kuvaataan kielellisesti määritelmän avulla. Termit puolestaan ovat käsitteiden kielellisiä nimityksiä, joiden avulla voidaan lyhyesti viitata käsitteen koko sisältöön, mikäli se on tunnettu [18, s. 6]. Käsitteiden sisältö tarkentuu, jos tiedetään, miten muut käsitteet liittyvät niihin, mikä on käsitteiden asema luokittelussa ja kuinka käsitteiden ominaisuuksia voidaan arvioida ja mitata [19, s. 19].

Terminologinen sanastotyö on menetelmä, jossa kerätään, analysoidaan, kuvataan ja esitetään systemaattisesti erikoisalan käsitteitä ja niiden nimityksiä koskevaa tietoa. Terminologinen sanastotyö etenee pääpiirteisessään vaiheissa käsitteiden tunnistaminen, käsitejärjestelmien luominen, määritelmien kirjoittaminen ja sopivien termien valinta tai uusien termien muodostaminen. Terminologisen sanastotyön tuotoksena syntyvät termitietueet. Termitietue koostuu termistä, käsittemääritelmästä ja tarvittaessa huomautuksista, joilla tarkennetaan määritelmää. Määritelmät kirjoitetaan siten, että käsitteet sijoitetaan kyseessä olevaan käsitejärjestelmään ja että ne eroavat lähikäsitteistään [20]. Käsitteiden väliset suhteet voidaan esittää graafisesti käsitekaaviona.

Kuvio 1. Esimerkki käsitekaaviosta, termistä, käsittemääritelmästä ja termitietueesta (alkuperäinen kuva Kortelainen ym. 2010 [21]).

Terminologisen sanastotyön vahvuus on se, että määritellyistä käsitteistä voidaan muodostaa käsiteperheitä ja analysoida niiden keskinäisiä suhteita. Käsitekaavioilla voidaan hahmottaa monimutkaisiakin ilmiöitä. Menetelmä mahdollistaa myös laajat selitysosat käsitteille, mikä helpottaa niiden ymmärtämistä. Terminologista sanastotyötä saatetaan pitää työläänä toteuttaa ja sen avulla luodun sanaston käyttöönotto vaatii runsaasti resursseja. Toisinaan terminologinen sanasto on ristiriidassa vakiintuneen ja käytössä olevan sanaston kanssa esimerkiksi siitä

syystä, että vakiintunut sanasto on epälooginen. Sanastoja ei myöskään pystytä toistaiseksi hyödyntämään suoraan tietojärjestelmissä [17, s. 53-54, 67].

Luokittelu on toinen keino jäsentää ympärillä olevaa maailmaa. Luokitukset ovat hierarkkisia tai koostumus-suhteisia terminologisia järjestelmiä, jotka on jotain tiettyä tarkoitusta varten erikseen rakennettu. Esimerkiksi toisiinsa liittyvät tiettyä ammattialaa kuvaavat käsitteet ja niiden välisten suhteiden kuvaukset muodostavat tehtävä- tai ammattialakohtaisia käsitejärjestelmiä. Kun johonkin aihepiiriin kuuluvia asioita tai ilmiöitä järjestetään ryhmiin tiettyjen ennalta valittujen sääntöjen mukaan, muodostuu luokitusjärjestelmä. Luokitusjärjestelmiä voidaan käyttää esimerkiksi tietyn ilmiön jakamisessa osiin tiettyjen ominaisuuksien perusteella tai sen sisällön kuvaamisessa [17,22]. Yksiselitteisessä hierarkkisessa luokituksessa luokat pyritään kuvaamaan sanallisesti yksiselitteisesti [17, s. 67]. Hyvin toteutetulla luokituksella on johdonmukaiset luokitusperusteet, sen luokat ovat toisensa poissulkevia ja se on kattava kuvaamansa kohteen suhteen [17,23].

Tiedon erilaisten jäsenysmenetelmien, kuten luokitusten, tulisi palvella tiedon tallentamista ja tiedonhakua niin, että mahdollisimman vähän tietoa katoaa. Niiden tulisi myös helpottaa tiedon uudelleen käyttöä ja löydettävyyttä [24, s. 305]. Luokitukset ovat sekä haaste että mahdollisuus tiedon hallinnalle [25, s. 85]. Yhteisten luokitusten käyttö edistää ohjelmistojen yhteensopivuutta ja virallistaa luokituksen statusta [17, s. 67-68]. Luokitukset auttavat asiakokonaisuuden jäsentämisessä, mutta niiden käyttö edellyttää yhteistä ymmärrystä asiasta ja taitoa käyttää luokitusta oikein. Luokitusten puutteita ovat esimerkiksi yhtenäisten termien ja määritysten puuttuminen [25, s. 85]. Luokittelu menetelmänä ei sovellu myöskään kohdealueen käsitesuhteiden ilmaisemiseen, eikä eri luokitusten välisten suhteiden esittämiseen ole olemassa menetelmää [17, s. 68].

Terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistävän menetelmän soveltamisalueet tietoteknologiahankkeessa

Tikesos-hankkeessa on tehty luokitus- ja käsitelmärittelytyötä viidessä eri kokonaisuudessa. Ensimmäinen terminologinen sanasto on 'Sosiaalialan sanaston asiakastietojärjestelmiä varten' [26]. Toinen terminologista sanastotyötä käsittävä kokonaisuus kattaa asiakirjojen rakenteissa hyödynnettävien tietokomponenttien määrittelytyön, jossa laaditaan ydintietokomponenttien luokkien määritelmät. Näiden lisäksi hankkeessa on tehty luokitus-työtä asiakirjamäärittelytyön yhteydessä, missä syntyy useita asiakirjojen sisällöissä käytettäviä luokituksia. Tikesos-hankkeessa laadituista luokituksista suurin osa tullaan viemään Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämään koodistopalveluun. Seuraavissa luvuissa kuvataan kokonaisuudet, joissa on yhdistetty sanasto- ja luokitus-työ tukemaan toisiaan.

Sosiaalipalvelujen tehtävien, palvelujen ja toiminnan kuvaaminen

Sosiaalipalvelujen luokituksen laatimisen yhteydessä yhdistettiin hankkeessa ensimmäistä kertaa systemaattisesti terminologinen sanastotyö ja luokitustyö. Sosiaalipalvelujen luokitus on erillisistä luokituksista koostuva luokitusperhe sosiaalihuollon palvelutehtävien, sosiaalipalvelujen ja sosiaalihuollon palveluprosessien kuvaamiseksi. Lopputuotoksina syntyivät sekä luokitus että luokituksessa esiintyvät käsitteet kattava sanasto, joka julkaistaan kokonaisuudessaan vuonna 2011. Lopputulos on terminologisesti ehyt luokitusperhe sosiaalialalla käytettäviä tietojärjestelmiä ja asiakastiedon hallintaa varten. Sosiaalipalvelujen luokituksen tarkoitus on toimia kansallisesti

yhtenäisenä perusjäsenyyksenä sosiaalihuollon asiakastietojen hallinnassa asiakirjojen rakenteissa, niihin liitettävissä metatiedoissa, rekisteröinti- ja hakutiedoissa sekä sosiaalihuoltoa koskevan tilastollisen tiedon kokoamisessa [6]. Sosiaalialan palvelujen monimuotoisuus ja koko toimialan kattavan luokituksen puute on vaikeuttanut sosiaalialan hahmottamista kokonaisuutena. Sosiaalipalvelujen luokitus on saanut kiitosta erityisesti sosiaalihuollon palveluntuottajilta ja sosiaalihuollon tietohallinnon toimijoilta loogisuudestaan ja selkeydestään. Sosiaalipalvelujen luokituskokonaisuuteen sisältyviä luokituksia (palvelutehtävä, sosiaalipalvelu, palvelumuoto ja palveluprosessi) tullaan käyttämään metatietoina sähköisissä asiakasasiakirjoissa, jolloin nämä luokat toimivat myös hakuparametreina haettaessa asiakastietoja sosiaalihuollon sähköisestä arkistosta [27]. Käytännössä luokituksen implementointi kuntiin tapahtuu asiakastietojärjestelmien kautta. Syntyvät asiakasasiakirjat saavat metatietoina järjestelmästä tiedot siitä, mihin sosiaalipalveluun, palvelutehtävään, palveluprosessiin ja palveluprosessin vaiheeseen kukin asiakirja kuuluu. Sanaston avulla tuetaan oikean luokan valitsemista tietojärjestelmän ohjaustiedoissa.

Asiakirjatyypin määrittely ja tuki sisällöllisten asiakasasiakirjojen määrittelyssä

Sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen sisällöllisten asiakirjarakenteiden määrittelyn alettua asiakirjatyypiluokitus oli olemassa. Se sisälsi 18 tunnistettua asiakirjatyypin, joista vain osa sisälsi määritelmän [15,16]. Yhtenäiset asiakirjojen rakenteet yhdenmukaistavat käytännön työn toteuttamista, asiakirjahallintoa ja palvelevat siten myös asiakasta [28, s. 61]. Asiakirjatyypiluokituksessa samaa tyyppiä olevien asiakirjojen sisältö ja rakenne ovat mahdollisimman samankaltaisia. Asiakirjoja mallinnettaessa joidenkin asiakirjojen sijoittaminen asiakirjatyypiluokkaan oli vaikeaa käsitelmäritelmien puutteellisuuksien vuoksi. Asiakirjatyypin määritelmät eivät olleet luokkina toisensa poissulkevia. Asiakirjatyypiluokituksessa havaittujen puutteiden jälkeen aloitettiin asiakirjatyypiluokituksen päivittäminen. Sosiaalipalvelujen luokituksesta saadun hyvän kokemuksen perusteella päätettiin samalla laatia asiakirjatyypille käsitelmäritelmät terminologisen sanastotyön avulla.

Terminologisen sanastotyön pohjaksi käytiin läpi dokumentointiprojektissa kootut asiakastiedot eri palvelutehtävistä sekä sosiaalihuoltoon ja tiedon hallintaan liittyvä lainsäädäntö. Asiakirjojen määrittelyä hankaloitti se, että dokumentointiprojektin asiakastietojen kuvaukset oli laadittu ensisijaisesti asiakastietojärjestelmissä tarvittavien tietokokonaisuuksien näkökulmasta, ei niinkään asiakirjojen tai käsitelmäritelmän näkökulmasta. Luokitustyön ja terminologisen sanastotyön eteneminen rinnakkain auttoi havaitsemaan luokitukseen tai määritelmiin tehtyjen muutosten vaikutukset. Luokitus auttoi havaitsemaan sen kattaako määritelmä kaikki luokkaan kuuluvat asiakirjat. Toisaalta luokkien määrittely auttoi havaitsemaan myös sen kuuluuko asiakirja kyseiseen luokkaan. Työn tuloksena syntyivät 'Sosiaalihuollon asiakasasiakirjasanasto' ja Sosiaalihuollon asiakasasiakirjatyypiluokitus (v. 2.0). Tuotokset julkaistaan kuluvana vuotena.

Taulukko 1. Sosiaalihuollon asiakasasiakirjatyyppit ja niiden määritelmät.

1	arvio	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jossa palvelunantaja arvioi sosiaalihuollon asiakkaan tilanteen ja esittää arviointiin perustuvan päätelmän sosiaalihuollon palveluprosessin edistämiseksi
2	asiakaskertomus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, johon palvelunantaja tekee merkintöjä sosiaalihuollon asiakkaan tilanteesta ja asiakkaaseen liittyvistä sosiaalihuollon palvelutapahtumista
3	hakemus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla sosiaalihuollon asiakas esittää tai hänen puolestaan esitetään vaatimus sosiaalihuollon palvelunantajalle tai jolla palvelunantaja esittää vaatimuksensa tuomioistuimelle
4	ilmoitus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla yksityishenkilö, sosiaalihuollon asiakas, palvelunantaja tai viranomainen antaa tiedoksi mielipiteensä tai henkilöön liittyvän tilanteen, toimenpiteen tai palvelutarpeen
5	laskelma	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, johon palvelunantaja laskee tietyin perustein sosiaalihuollon asiakkaan taloudellisen tilanteen asiakkaan asian ratkaisemiseksi
6	lausunto	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla palvelunantaja esittää pyynnöstä näkemyksensä sosiaalihuollon asiakkaan tilanteesta tai palvelutarpeesta kolmannelle osapuolelle
7	lähete	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla palvelunantaja edistää sosiaalihuollon asiakkaan pääsyä tutkimuksiin tai muiden palvelujen tai tukitoimien piiriin
8	pyyntö	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla palvelunantaja pyytää tietoja tai virka-apua sosiaalihuollon asiakkaan asian ratkaisemiseksi tai käsittelemiseksi
9	päätös	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla viranomaisen tai viranomaisen roolissa toimiva palvelunantaja esittää ratkaisunsa sosiaalihuollon asiakkaan hallintoasiassa
10	selostus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, johon palvelunantaja kokoaa yhteen sosiaalihuollon asiakkaan keskeiset tiedot
11	selvitys	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla sosiaalihuollon asiakas antaa palvelunantajalle tietoa itseään koskevan asian ratkaisemiseksi tai palvelun järjestämiseksi
12	sitoumus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla palvelunjärjestäjä antamansa päätöksen perusteella sitoutuu maksamaan sosiaalihuollon asiakkaalle annettavan tuotteen tai palvelun kustannukset tai osan niistä
13	sopimus	yleinen asiakirjatyyppi, joka sitoo sen tehneitä osapuolia ja kertoo sovitun asian sisällön ja ehdot
14	suostumus	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jolla sosiaalihuollon asiakas vapaaehtoisesti ja tietoisesti ilmaisee tahtonsa tietyssä häntä koskevassa asiassa
15	suunnitelma	sosiaalihuollon yleinen asiakirjatyyppi, jossa asetetaan sosiaalihuollon asiakasta koskevan työskentelyn tavoitteet sekä keinot, joilla tavoitteisiin päästään
16	liite	toiseen asiakirjaan liitetty asiakirja, joka täydentää tai selventää tätä toista asiakirjaa

Johtopäätökset

Sosiaalialan tietoteknologiahankkeissa on toteutettu erillisiä luokitushankkeita, joiden tavoitteena on ollut laatia luokituksia tukemaan sosiaalihuollon kansallisen sähköisen arkiston käyttöönottoa. Sähköisten asiakasasiakirjojen ja hyvin toteutetun tietojärjestelmän avulla tiedon hallinta on mahdollista koko asiakirjan elinkaaren ajan. Yhdenmukainen tiedontuotanto on koko toimialan yhteinen tavoite, mutta sen saavuttaminen edellyttää asiakastiedon käsittelyn yhtenäistämistä ja tiedon rakenteistamista huomattavissa määrin. Terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistämisen on havaittu olevan hyödyllinen ja tehokas menetelmä kehittämishankkeissa, jossa toiminnan lähtökohtia kuvaa käsitteellinen epätarkkuus, perustiedon jäsentymättömyys ja toisistaan eroavat työskentelytavat. Terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistävän menetelmän avulla voidaan yhdenmukaistaa tietomallia ja luoda rakenteita tiedon käsittelylle. Yksi luokittelun keskeisistä tavoitteista on kattavuus, joka tarkoittaa sitä, että luokituksesta löytyy paikka kaikille kohdealueeseen kuuluville käsitteille. Kattava luokitus rajaa ja

jäsentää siihen kuuluvien käsitteiden joukon. Terminologisen sanastotyön avulla luokituksen sisältämien luokkien keskinäiset suhteet pystytään tarkentamaan ja muodostamaan niistä harmoninen käsitejärjestelmä. Sanastotyön avulla myös varmistetaan, että luokat eivät sisällä päällekkäisyyksiä. Yhdessä nämä menetelmät auttavat tarkastelemaan kuvauksen kohteena olevaa kohdealuetta monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti. Yhdistävä menetelmä voidaan pääpiirteissään kuvata kronologisesti etenevänä prosessina, mutta siihen liittyvät tarkennuskierrokset etenevät pikemminkin syklistä.

Tikesos-hankkeen kehittämistyön tuloksena on mallinnettu ilmiön kuvaamisen prosessi terminologisen sanastotyön ja luokitustyön yhdistävällä menetelmällä:

1. **Ilmiön tunnistaminen:** asetetaan tavoitteet, mitä ilmiön kuvaamisella tarkoitetaan ja tavoitellaan, tehdään tarvittavat rajaukset
2. **Käsitteiden tunnistaminen:** tausta-aineiston kerääminen (esim. sanastot, määritelmät, luokitukset tai muu ilmiötä kuvaava aineisto), analysoidaan ilmiötä ja siihen keskeisesti kuuluvia käsitteitä
3. **Keskeisten luokkien valinta:** ilmiöön kuuluvien asioiden ryhmittely pääpiirteittäin
4. **Luokkia kuvaavien käsitteiden valinta**
5. **Kattavuuden arviointi:** valittujen luokkien ja käsitteiden arvioiminen suhteessa kuvattavaan ilmiöön, arvioidaan, kuvaavatko valitut luokat ja käsitteet kattavasti kuvauksen kohteena olevaa ilmiötä, tarvittaessa laajennetaan tai supistetaan valittujen luokkien ja käsitteiden joukkoa
6. **Valittujen luokkien arviointi:** arvioidaan ovatko luokat toisensa poissulkevia
7. **Käsitejärjestelmien luominen:** etsitään ja kuvataan käsitteiden väliset suhteet ja laaditaan vaihtoehtoisia käsitejärjestelmiä, jatkotyötä varten valitaan parhaiten ilmiötä kuvaava käsitejärjestelmä
8. **Termien valitseminen ja määritelmien kirjoittaminen**
9. **Lausuntokierroksen järjestäminen ja/tai asiantuntijapalautteen kerääminen**
10. **Palautteen käsittely:** saadun palautteen perusteella huomioidaan edelleen alussa tehdyt rajaukset ja muutetaan niitä tarvittaessa, tarvittaessa uusien luokkien muodostaminen, termien valitseminen ja määritelmien laatiminen.
11. **Luokituksen testaus:** testauksen tukena käytetään sanastoa, joka ohjaa luokituksen käyttöä erityisesti oikean luokan valinnassa
12. **Luokituksen ja sanaston käyttöönotto**
13. **Luokituksen ja sanaston ylläpito**

Pohdinta

Sanastotyön ja luokitustyön yhdistävän menetelmän avulla on tietoteknologiahankkeessa pystytty yhtenäistämään erilaisista työorientaatioista tulevien saman tavoitteen saavuttamiseksi työskentelevien työntekijöiden tapaa kuvata sosiaalihuollon ilmiöitä. Molempien edellä esitettyjen luokitusten (sosiaalipalvelujen luokitus ja asiakasasiakirjatyyppiluokitus) käyttöönotto tulee kuitenkin olemaan haasteellista, koska tällä hetkellä kunnissa on erilaisia tapoja nimetä sekä palveluja että niissä syntyviä asiakasasiakirjoja. Luokitukseen kuuluvien luokkien määrittelemisellä ja määritelmien laatimisella termitietueiksi toivotaan helpottavan vähentävän luokitusten käyttöön liittyviä epäselvyyksiä. Jatkotutkimusta tarvitaan vielä eri luokitusten välisten suhteiden kuvaamisessa ja siihen soveltuvan menetelmän kehittämisessä.

Sosiaalialan tietoteknologiahanke on keskittynyt kuvaamaan ja määrittelemään sosiaalihuollossa tarvittavaa ja käsiteltävää asiakastietoa. Sosiaalihuollossa on kuitenkin vallitsevan yhteiskunnallisen kehityksen myötä alettu keräämään yhä enemmän työajan käyttöä, hallintoa ja taloutta kuvaavaa tietoa. Nämä kerättävät tiedot ovat aina-kin osittain kiinteässä yhteydessä asiakastiedon kanssa. Lisäksi sosiaalialalla toimii enenevässä määrin yksityisiä palveluntuottajia, jotka tuottavat paitsi palveluja myös tietoja kunnille. Tässä artikkelissa kuvatut luokitukset vastaavat vain osittain näihin tiedon hallinnan tarpeisiin. Uusia luokituksia ja sanastoja tullaan siis jatkossakin tarvitsemaan ja niiden määrittelyssä tässä artikkelissa kuvattua menetelmää voidaan hyödyntää.

Lähteet

- [1] Powell J. The changing conditions of social work research. *British Journal of Social Work* 2002;32:17–33.
- [2] Morago P. Evidence-based practice: From medicine to social work. *European Journal of Social Work* 2006;84(9): 461–477.
- [3] Webb S. Evidence-based practice and decision analysis in social work: An implementation model. *Journal of Social work* 2002;2(1):45–63.
- [4] Gilgun JF. The four cornerstones of evidence-based practice in social work. *Research on Social Work Practice* 2005;15(1):52–61.
- [5] Sosiaali- ja terveysministeriö. Tietoteknologian käytön edistäminen sosiaalihuollossa -hankesuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1/2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö; 2005.
- [6] Kärki J, Laaksonen M, Lehmuskoski A. Sosiaalipalvelujen luokitus. Teoksessa: Väinälä A, Hyppönen H (toim). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietotekniikan ja tiedonhallinnan tutkimuspäivät. 40–46. THL Avauksia 15/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2010.
- [7] Laaksonen M, Lehmuskoski A. Luokitustyön ja sanastotyön yhdistäminen Sosiaalipalvelujen luokitus Hankkeessa. *Terminfo* 2010;2:10–11.
- [8] Miettinen A, Nevalainen J, Röppänen P. Menetelmän kehittäminen sosiaalihuollon toimintaprosessien kuvaamiseen. Teoksessa Ruotsalainen P (toim.). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojenkäsittelyn tutkimuspäivät. Tutkimuspaperit 2009. 53–59. THL Avauksia 12/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2009.
- [9] Kortelainen P. Strategiasta tietoyhteiskuntapolitiikaksi –katsaus sosiaalihuollon tietotekniikan kansalliseen kehittämiseen. Teoksessa Pohjola A., Kääriäinen A. ja Kuusisto-Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Juva: PS-kustannus; 2010. s. 21–44.
- [10] Carrilio T. Accountability, evidence and the use of information systems in social service programs. *Journal of Social Work* 2008;8(2):135–148.

- [11] Kärki J, Väinälä A, Räsänen J-M, Väyrynen R. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista: Lasten päivähoidossa, lastenvalvojan tehtävissä, adoptioeuvonnassa ja sosiaalipäivystyksessä. Stakes Raportteja 39/2008. Helsinki: Stakes; 2008.
- [12] Kärki J, Tossavainen P, Väyrynen R. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista: Aikuissosiaalityön, toimeentulotuen ja sosiaalisen luoton tehtävissä. THL Raportti 24/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2009.
- [13] Väinälä A, Kärki J, Suhonen A, Väyrynen R (toim.). Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista: Lastensuojelun, kasvatusta- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. THL Raportti 1/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2010.
- [14] Väyrynen R, Kärki J, Heinonen H, Kaisla S, Metsävainio M (toim.). Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista: Vammaisen ikäihmisten ja päihteiden ongelmakäyttäjien sosiaalipalveluissa. THL Raportteja 8/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2010.
- [15] Paakkanen E, Suhonen M, Silvennoinen R, Luukkonen T, Savolainen J, Martikainen I, Nevalainen J, Mykkänen J, Kortelainen P. Sosiaalihuollon asiakirjatyypiluokittelu ja asiakirjatyypimäärittelyt: Taustatietoa asiakirjatyypeistä asiakirjojen luokittelusta ja tyyppikohtaisista määrittelyistä. Versio 1.0. Sosiaalialan tietoteknologiahanke; 2008.
- [16] Paakkanen E, Silvennoinen R, Suhonen M, Luukkonen T, Nuotio T, Kaija M. Sosiaalihuollon asiakirjatyypiluokitus. Versio 0.9. Sosiaalialan tietoteknologiahanke; 2008.
- [17] Kuusisto-Niemi S, Lehmuskoski A. Asiakastiedon kuvausmenetelmät sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola A, Kääriäinen A, Kuusisto-Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Juva: PS-kustannus; 2010. s. 47–77.
- [18] Sanastokeskus. Terminologian sanasto (TSK 36). Helsinki: Sanastokeskus TSK ry; 2006.
- [19] Ojala M. Toimintaedellytystieto ja sen hyödyntäminen: Käsitteet, termit, luokitukset ja tietämyksenhallinta. Stakes Raportteja 272. Helsinki: Stakes; 2003.
- [20] Suonuuti H. Sanastotyön opas. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry; 2006.
- [21] Kortelainen P, Kärki J, Laaksonen M, Lehmuskoski A, Väyrynen R, Suhonen M, Suhonen S. Sosiaalipalvelujen luokituksen sanasto. Sosiaalialan tietoteknologiahanke; 2010. s. 20.
- [22] Hotti V, Huttunen R, Kajander A, Lehmuskoski A, Ojala M, Taskinen T, Tiihonen T. Tietämyksenhallinta ja ontologiat sosiaalihuollon näkökulmasta. Stakes Raportti 11/2008. Helsinki: Stakes; 2008.
- [23] Bowker GC, Leigh Star S. *Sorting Things Out. Classification and Its Consequences*. San Diego: University of California; 1999 [Luettu 11.3.2011]. Saatavana: <http://www.sis.pitt.edu/~gbowker/classification/>
- [24] Cimino JJ. In defense of the Desiderata. *Journal of Biomedical Informatics* 2006;39:299–306.
- [25] Väinälä A. Sosiaalipalvelujen luokittelu – case Helsingin sosiaalivirasto. Teoksessa: Pohjola A, Kääriäinen A, Kuusisto-Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Juva: PS-kustannus; 2010. s. 79–108.

[26] Lehmuskoski A, Kuusisto-Niemi S. Sosiaalialan sanasto asiakastietojärjestelmiä varten. Sosiaalialan tietoteknologiahanke. Stakes Raportteja 30/2008. Helsinki: Stakes; 2008.

[27] Laaksonen M, Lehmuskoski A, Kärki J, Kortelainen P, Väyrynen R. Sosiaalipalvelujen luokitus: Asiakaskohtaisen sosiaalihuollon tehtävien, palvelujen ja palveluprosessien luokitukset. Sosiaalialan tietoteknologiahanke; 2010.

[28] Huttunen R, Hyppönen K, Lehmuskoski A, Hotti V, Nevalainen J, Tossavainen P, Ailio E, Miettinen A. Sosiaalihuollon asiakastietojen ja -asiakirjojen tietomallinnus – Prosessi, suunnitteluperiaatteet ja työkalut. Sosiaalialan tietoteknologiahanke; 2010.